

Janina Kruszewska, Michał Rogalski

Rękojmia, gwarancja, roszczenia odszkodowawcze oraz kary umowne w obrocie uspołecznionym i powszechnym

Palestra 18/11(203), 48-70

1974

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

nia się zarówno na przepis art. 362 k.c. jak i na zasady współzycia społecznego (art. 5 k.c.), a jeżeli wierzycielem jest osoba lub instytucja zaufania publicznego — również na przepis art. 416 i nast. k.c.

Na tym kończę przegląd wypadków rozszerzających przepis art. 354 § 2 k.c. co do obowiązku wierzyciela, by lojalnie współdziałać z dłużnikiem przy wykonywaniu przez tego ostatniego swego zobowiązania.

JANINA KRUSZEWSKA
MICHAŁ ROGALSKI

Rękojmia, gwarancja, roszczenia odszkodowawcze oraz kary umowne w obrocie uspołecznionym i powszechnym

Rękojmia i gwarancja to dwie instytucje prawne, które — jako mające na celu ochronę kupującego przed skutkami nabywania towarów złej jakości oraz podniesienie jakości produkcji w ogólnym interesie gospodarki narodowej — zostały omówione w stosunkach obrotu uspołecznionego oraz powszechnego w związku z roszczeniami odszkodowawczymi oraz z tytułu kar umownych w świetle orzecznictwa i nauki prawa.

I. UWAGI OGÓLNE

Odpowiedzialność sprzedawcy za wady fizyczne rzeczy z tytułu rękojmi i gwarancji, tj. z dwóch podstaw prawnych stanowiących odrębne instytucje, spotkała się w doktrynie, jak również w judykaturze ze szczególnie kontrowersyjnymi poglądami i rozstrzygnięciami. W związku z powyższym oraz ze względu na istotne znaczenie odpowiedzialności sprzedawcy i producenta za wady fizyczne rzeczy w stosunku do kupującego i każdego użytkownika rzeczy, a także ze względu na wykrystalizowane już obecnie stanowiska nauki prawa i orzecznictwa Sądu Najwyższego oraz Głównej Komisji Arbitrażowej w podstawowych problemach związanych z tymi instytucjami, omówienie tych problemów wydaje się celowe.

Kodeks cywilny zrealizował zasadę jedności prawa cywilnego w art. 1, który stanowi, że przepisy kodeksu normują stosunki cywilnoprawne nie tylko między osobami fizycznymi, ale także między jednostkami gospodarki uspołecznionej oraz między tymi ostatnimi a osobami fizycznymi. Należy jednak podkreślić, że zasada jedności kodeksu cywilnego, zgodnie

z jego założeniami, doznała ograniczenia m. in. w art. 2 i 384 k.c. Zgodnie więc z art. 2 k.c. Rada Ministrów lub z jej upoważnienia inny naczelny organ administracji państwowej, gdy wymagają tego szczególne potrzeby obrotu między jednostkami gospodarki uspołecznionej, może regulować stosunki tego obrotu w sposób odbiegający od przepisów kodeksu. Ponadto na podstawie art. 384 § 1 k.c. te same organy zostały uprawnione do ustalania ogólnych warunków lub wzorów umów dla określonej kategorii umów między jednostkami gospodarki uspołecznionej, jak również między tymi jednostkami a innymi osobami. Jak z tego wynika, delegacja ustawowa zawarta w art. 384 § 1 k.c. jest do pewnego stopnia szersza nawet od zawartej w art. 2 k.c., dopuszcza bowiem ustalenie ogólnych warunków lub wzorów umów także w stosunkach poza sektorem uspołecznionym, w których tylko jedną ze stron jest jednostka gospodarki uspołecznionej. Wymienione wyżej warunki lub wzory mogą ponadto określać, w jakich granicach nie będą dopuszczalne postanowienia umowne stron odbiegające od ustalonych na podstawie art. 384 § 1 k.c., które w ten sposób stanowić będą *ius cogens* dla umawiających się stron. Z drugiej jednak strony delegacja ustawowa z art. 384 § 1 k.c. dla naczelnych organów administracji państwowej jest węższa od wynikającej z art. 2 k.c., albowiem warunki i wzory umów, o których mowa w art. 384 k.c., nie mogą odbiegać od bezwzględnie obowiązujących przepisów kodeksu cywilnego.

Podstawowym aktem prawnym normującym stosunki obrotu wewnątrz sektora uspołecznionego jest uchwała nr 192 Rady Ministrów z 3.VIII.1973 r. w sprawie umów sprzedaży oraz umów dostawy między jednostkami gospodarki uspołecznionej (zwana w dalszym ciągu „uchwałą”) oraz Ogólne warunki umów sprzedaży i umów dostawy między jednostkami gospodarki uspołecznionej (zwane w dalszym ciągu w skrócie „ows”), stanowiące załącznik do wymienionej uchwały¹.

Jakkolwiek zasięgiem działania uchwały objęte są wyłącznie stosunki obrotu między jednostkami gospodarki uspołecznionej w odniesieniu do umów sprzedaży oraz dostawy, to jednak unormowania wynikające z tych aktów odnoszą się również do kooperacyjnych umów o dzieło (§ 2 ust. 2). Ponadto przenikają one także do stosunków obrotu powszechnego, normując np. odpowiedzialność producenta i sprzedawcy za wady fizyczne rzeczy objęte wykazem ustalonym przez Przewodniczącego Rady Gospodarki Materiałowej, który zgodnie z § 19 uchwały ustala warunki gwarancji odpowiednie dla określonych towarów w stosunku do wszystkich nabywców, użytkowników i posiadaczy (*erga omnes*) według zasad wymienionych w § 55—62 ows. Ze względu na to, że wymienione wyżej akty prawne stanowią również unormowania odbiegające od bezwzględnie obowiązujących przepisów kodeksu cywilnego, Rada Ministrów, podejmując uchwałę nr 192, powołała się na obydwie podstawy prawne, tj. na art. 2 i art. 384 k.c. Na podstawie art. 2 k.c., ale w sposób odbiegający od przepisów k.c., natomiast zgodnie z § 15 ust. 2 uchwały, skrócono termin dochodzenia roszczeń z tytułu kar umownych, który według

¹ M.P. Nr 36, poz. 218. Zgodnie z § 2 uchwały — ilekroć w przepisach jest mowa o sprzedawcy, kupującym i sprzedaży, należy przez to rozumieć odpowiednio dostawcę, odbiorcę i dostawę.

art. 118 k.c. wynosił rok, do okresu 6 miesięcy (§ 72 ows), przedłużono też termin dochodzenia uprawnień z tytułu rękojmi za braki ilościowe, który według art. 569 § 2 k.c. wynosił 6 miesięcy, do 12 miesięcy dla towarów sprzedawanych w oryginalnych opakowaniach fabrycznych (§ 54 ust. 1 ows), wreszcie odmiennie określono terminy przewidziane w art. 400, 398 § 2 i 568 k.c. Należy ponadto zwrócić uwagę na to, że niektóre przepisy kodeksu cywilnego mają wyłącznie zastosowanie w stosunkach obrotu między jednostkami gospodarki uspołecznionej, jak np. przepisy zawarte w tytule IV księgi trzeciej (art. 397—404) lub w art. 569 k.c. odnoszącym się do odpowiedzialności za braki ilościowe rzeczy sprzedanej, do której stosuje się odpowiednio przepisy o rękojmi za wady fizyczne rzeczy. Niektóre zaś przepisy odnoszą się wyłącznie do stosunków umownych między jednostkami gospodarki uspołecznionej oraz między tymi jednostkami a innymi osobami, jak np. art. 558 § 1 k.c., który ustanawia zakaz ograniczenia lub wyłączenia odpowiedzialności za wady fizyczne rzeczy, jeżeli przepisy szczególne nie zezwalają na to. Zgodnie z § 54 ows dopuszczalne jest w obrocie uspołecznionym ograniczenie z tytułu rękojmi tylko wtedy, gdy przedmiotem umowy sprzedaży jest prototyp albo zespół, w którego skład wchodzi prototypy, albo gdy towar nie był dotychczas produkowany seryjnie.

Przepisy kodeksu cywilnego, jako dotyczące stosunków zobowiązaniowych, w przeważającej mierze stanowią *ius dispositivum*, a to w myśl zasady, że umowa jest prawem dla stron, gdy tymczasem dla stosunków obrotu uspołecznionego wynikających z umów, które stanowią podstawę budowy i wykonania narodowych planów gospodarczych, obowiązują szczególne rygory zabezpieczające dyscyplinę zawierania i wykonywania tych umów. W związku z tą rolą jednostek gospodarki uspołecznionej niektóre instytucje prawne, jak np. kary umowne, odpowiedzialność z tytułu rękojmi i gwarancji, całkowicie lub częściowo zostały wyłączone spod dyspozycji stron zawierających umowy sprzedaży oraz umowy dostawy.

W stosunkach obrotu uspołecznionego zgodnie z ows (odmiennie, niż to stanowi art. 484 k.c.) niewykonanie lub nienależyte wykonanie umowy pociąga za sobą obowiązek dochodzenia kar w wysokości przewidzianej w tychże ows bez potrzeby szczególnego zastrzeżenia w umowie, wyłączenie zaś odpowiedzialności z tytułu kar w umowie dopuszczalne jest tylko w wypadkach wymienionych w § 68 ows (np. co do wspomnianych już wyżej prototypów lub towarów nie produkowanych seryjnie albo w razie drobnych usterek towaru, które sprzedawca usunął albo wymienił niezwłocznie lub w terminie uzgodnionym z kupującym) oraz w § 71 ows (np. w razie zwłoki w rozporządzeniu towarem postawionym do dyspozycji sprzedawcy, zwłoki w wysyłce faktury, nieprzesłania zawiadomienia o wysyłce towaru).

Kary umowne w obrocie uspołecznionym nie są pozbawione charakteru kompensacyjnego, jednakże w razie niewykonania lub nienależytego wykonania umowy sprzedaży albo dostawy strona zobowiązana nie może się uchylić od zapłaty kary umownej na tej podstawie, że szkoda nie może być wykazana albo że jest niższa od kary umownej (§ 63 ust. 4 ows). Kara umowna stanowi też rodzaj środka stymulacyjnego mającego na celu zapewnienie starannego wykonania umów sprzedaży, i to nie tylko ze

względu na interes strony, ale także ze względu na interes gospodarki narodowej jako całości. Konsekwencją tego jest obowiązek dochodzenia kar umownych przez stronę uprawnioną.

Reasumując powyższe uwagi należy stwierdzić, że przepisy uchwały i załączonych do niej ows mają charakter uzupełniający w stosunku do przepisów kodeksu cywilnego, co wyraźnie stwierdza § 17 ust. 1 uchwały, który zawiera klauzulę ogólną tej treści, że „w zakresie nie uregulowanym ogólnymi warunkami umów sprzedaży stosuje się przepisy kodeksu cywilnego”.

Ta sytuacja prawna powoduje konieczność konfrontacji „przepisów szczególnych”, o których wyżej mowa, obowiązujących w obrocie społecznym oraz w pewnym zakresie wyżej wzmiankowanym także między jednostkami gospodarki uspołecznionej a innymi osobami (np. w zakresie gwarancji), z odpowiednimi przepisami kodeksu cywilnego. Ponadto trzeba zaznaczyć, że judykatura Sądu Najwyższego i Głównej Komisji Arbitrażowej na gruncie obowiązującego stanu prawnego wykazuje niejednolitość, a częstokroć rozbieżności co do odpowiedzialności z tytułu rękojmi i odpowiedzialności na zasadach ogólnych oraz z tytułu kar umownych, gwarancji i terminów dochodzenia roszczeń (jak np. w sprawie wykładni art. 568 § 1 k.c. — w związku z art. 117 § 3 k.c. — dotyczącym dopuszczalności bądź niedopuszczalności uwzględnienia upływu rocznego terminu dochodzenia roszczeń z tytułu rękojmi za wady fizyczne rzeczy, którego upływ powoduje wygaśnięcie tych roszczeń²).

Wymienione odrębności unormowań kodeksu cywilnego dla stosunków obrotu uspołecznionego, a także w pewnych wypadkach dla stosunków obrotu między jednostkami gospodarki uspołecznionej a innymi osobami oraz wynikające z przepisów szczególnych zawartych w uchwale i ows znalazły również wyraz w ukształtowaniu przepisów dotyczących rękojmi i gwarancji jako odpowiedzialności mającej na celu przede wszystkim ochronę kupującego przed skutkami nabycia towaru złej jakości albo niezgodnych z przeznaczeniem oraz przywrócenie ekwiwalentności świadczeń między kupującym z jednej strony a sprzedawcą i producentem z drugiej strony, którzy w dalszym ciągu decydują o zaopatrzeniu materiałowo-technicznym i dystrybucji towarów zarówno w obrocie społecznym jak i powszechnym (rynek sprzedawcy, dostawcy, producenta).

Gwarancja, która — jak wiadomo — stanowi dodatkowe zabezpieczenie kupującego wobec sprzedawcy i producenta obok odpowiedzialności wynikającej z tytułu rękojmi (zwłaszcza ze względu na skomplikowaną technikę i technologię niektórych towarów, co nie daje możliwości zbadania towaru przez kupującego i zawiadomienia o wadzie w krótkim terminie wymaganym do zachowania uprawnień z tytułu rękojmi) nabiera w związku z tym coraz większego znaczenia zarówno w obrocie społecznym jak i nieuspołecznionym.

² Por. uchwałę składu siedmiu sędziów SN z dnia 19.V.1969 r. III CZP 5/68 (OSPiKA 1970, nr 7—8, poz. 147), w której termin przewidziany w art. 568 § 1 k.c. SN uznaje za termin zawity, do niego zaś nie ma zastosowania art. 117 § 3 k.c., wobec czego sąd nie może uwzględnić upływu tego terminu. Natomiast Główna Komisja Arbitrażowa w orzeczeniu z dnia 22.I.1969 r. I-9827/68 (OSPiKA 1970, nr 7—8, poz. 133) termin przewidziany w art. 568 § 1 k.c. uznaje za termin przedawnienia, który uprawnia komisje arbitrażowe — na mocy art. 117 § 3 k.c. — do nieuwzględnienia upływu tego terminu.

Przedmiotem dalszych rozważań będzie określenie stosunku zachodzącego między uprawnieniami kupującego wynikającymi z rękojmi a uprawnieniami wynikającymi z gwarancji oraz określenie stosunku uprawnień i roszczeń kupującego z tytułu rękojmi za wady fizyczne rzeczy do roszczeń odszkodowawczych na zasadach ogólnych (art. 471 k.c.) i z tytułu kar umownych, co sprowadza się do udzielenia odpowiedzi na pytanie, czy dochodzenie roszczeń na zasadach ogólnych uzależnione jest od zachowania roszczeń z tytułu rękojmi, czy też roszczenia odszkodowawcze, jak również kary umowne mają niezależny byt prawny, a normy kolizyjne odnoszące się do zabezpieczenia kupującego przed skutkami nabycia towaru złej jakości służą tylko do wzmocnienia tego zabezpieczenia³.

II. WADA FIZYCZNA RZECZY

Należy przede wszystkim wyjaśnić pojęcie wady w rozumieniu kodeksowym i przepisów szczególnych obowiązujących w obrocie uspołecznionym, która może występować w różnych postaciach.

W pojęciu kodeksowym wada to właściwość rzeczy zmniejszająca jej wartość lub użyteczność ze względu na cel oznaczony w umowie albo wynikający z okoliczności (a więc nie wymieniony w umowie) lub z przeznaczenia rzeczy bądź brak właściwości, o której sprzedawca zapewnił kupującego, bądź też wydanie rzeczy w stanie niezupełnym (art. 556 § 1 k.c.).

Pojęcie wady w obrocie uspołecznionym zbieżne jest częściowo z pojęciem kodeksowym, ale z rozszerzeniem na pewne szczególne właściwości, którym towar powinien odpowiadać, jak np. właściwości ogólnie przyjęte w obrocie (§ 43 ust. 1 ows), a w szczególności określone w Polskich Normach (branżowych lub zakładowych), w warunkach technicznych, w cennikach, prospektach, katalogach, odpowiadające próbce lub inne wymienione w § 43 ust. 2 ows. Pojęcie wady zostało ponadto rozszerzone w stosunku do maszyn lub urządzeń, jeżeli sprzedawca zobowiązał się do ich montażu bezpośrednio lub przez inną osobę; wówczas wadą jest nieosiągnięcie przewidywanych parametrów (§ 44 ust. 2).

Pojęcie wydania towaru w stanie niezupełnym, które pociąga za sobą skutki odpowiedzialności sprzedawcy z tytułu rękojmi, a więc tak jak za wady rzeczy, zostało rozszerzone w obrocie uspołecznionym także na inne sytuacje, mianowicie na wypadki naruszenia przepisów lub umowy w zakresie obowiązku należytego oznakowania albo na wypadki niedołączenia kart gwarancyjnych, świadectw jakości (atestów) lub innych dokumentów niezbędnych kupującemu do korzystania z towaru lub jego odprzedaży (§ 47 ows).

Szczególnym rodzajem odpowiedzialności producenta za wady fizyczne rzeczy z tytułu rękojmi jest ograniczenie tej odpowiedzialności do okresu wymienionego na samym towarze lub na opakowaniu jednostko-

³ A. O h a n o w i c z: Zbieg norm w kodeksie cywilnym, PiP 1965, nr 2, s. 190; A. O h a n o w i c z: Zbieg norm w polskim prawie cywilnym, Warszawa 1963; W. W a r k a ł o: Odpowiedzialność odszkodowawcza — Funkcje, rodzaje, gwarancje, Warszawa 1962; Z. N o w a k o w s k i: Problematyka dostawy i sprzedaży w obrocie uspołecznionym w związku z wejściem w życie kodeksu cywilnego, PUG 1963, nr 6, s. 149; J. K r u s z e w s k a: Utrata roszczeń z tytułu rękojmi, PUG 1964, nr 3; J. K r u s z e w s k a: Rękojmia a roszczenia odszkodowawcze w obrocie uspołecznionym, PUG 1967, nr 12.

wym, w jakim producent zapewnia zachowanie właściwości normalnie przyjętych dla takiego towaru albo — jeśli chodzi o środki spożywcze lub używki — wskazanie daty, do której towar zachowuje swą przydatność do spożycia. Skrócenie okresu odpowiedzialności odnosi się z reguły do towarów ulegających zepsuciu po upływie pewnych terminów lub zmniejszeniu wartości wynikających z ich właściwości (§ 45 ows). Ponadto kupującemu przysługują roszczenia z tytułu rękojmi w razie otrzymania towaru w opakowaniu uszkodzonym lub wadliwym (§ 26 ows).

Pojęcie wady uległo znacznemu rozszerzeniu przy umowach dostawy, które stanowią podstawową formę obrotu towarowego między jednostkami gospodarki społecznej (art. 605—612 k.c.), gdyż przedmiotem umowy dostawy są rzeczy określone tylko co do gatunku (*res in genere*), mające powstać w przyszłości i dostarczane sukcesywnie lub częściami (art. 605 k.c.). Dostawca odpowiada nie tylko za wadę rzeczy wytworzonej, ale także za sam proces produkcji, chociażby odbywał się on zgodnie ze wskazaniami odbiorcy, chyba że dostawca nie mógł wykryć wadliwości produkcji mimo dołożenia ze swej strony należytej staranności (art. 609 k.c.).

Z powyższych określeń składających się na pojęcie wady rzeczy wynika, że towar nie wykazujący w rozumieniu technologicznym wad, np. towar pierwszego gatunku, może być mimo to ze względu na właściwości określone w umowie albo ze względu na swe przeznaczenie uznany za wadliwy w rozumieniu unormowań prawnych.

III. ODPOWIEDZIALNOŚĆ Z TYTUŁU RĘKOJMI I GWARANCJI

1. Cel rękojmi i gwarancji

Odpowiedzialność z tytułu rękojmi i gwarancji obciążająca sprzedawcę i producenta obowiązkiem takich świadczeń, które nie obciążają strony zobowiązanej z innych umów, służy zabezpieczeniu interesu kupującego w sposób szczególny, a przez zaostrenie rygorów odpowiedzialności — ma również na celu podnoszenie jakości produkcji i wyeliminowanie z obrotu towarów złej jakości, za które sprzedawca i producent otrzymuje pełną cenę, a to przecież zakłóca ekwiwalentność świadczeń między stronami.⁴ Jednakże gwarancja spełnia także inną funkcję ekonomiczną, gdyż ma na celu utrzymanie (przez producenta i sprzedawcę) rzeczy wieloletniego użytku (maszyn, aparatów, urządzeń i innych mechanizmów) w stanie sprawności, i to zarówno w stosunku do bezpośredniego nabywcy rzeczy, jak i w stosunku do każdego użytkownika czy posiadacza.

2. Podstawa prawna uprawnień z tytułu rękojmi i gwarancji

Odpowiedzialność z tytułu rękojmi obciąża sprzedawcę *ex lege*, jeżeli nie zostanie wyłączona lub ograniczona w drodze umowy (art. 558 k.c.).

⁴ R. Longchamps de Berlier: *Zobowiązania*, wydanie III, s. 463; W. Bagiński: *Wybrane zagadnienia nowych ows*, PUG 1974, nr 1, s. 5; M. Madey: *Głosa do orzeczenia GKA z dnia 27.VI.1965 r. I-3780/64*, OSPiKA 1965, nr 10, poz. 218, s. 469; M. Madey: *Problem odpowiedzialności za wady w ogólnych warunkach umów sprzedaży i umów dostawy* PUG 1973, nr 10, s. 318; C. Żuławska: *Głosa do uchwały SN w składzie siedmiu sędziów z dnia 26.X.1972 r. III CZP 48/72*, OSPiKA 1973, nr 3, poz. 180, s. 394.

Ograniczenie lub wyłączenie rękojmi w stosunkach obrotu uspołecznionego lub w stosunkach, w których jedną ze stron jest jednostka gospodarki uspołecznionej, jest dopuszczalne, jeżeli przepisy szczególne na to zezwalają. Na ograniczenie takie zezwala § 53 ows, jak to wyjaśniono już wyżej w części I. W stosunkach obrotu powszechnego wyłączenie odpowiedzialności jest bezskuteczne, jeżeli sprzedawca podstępnie zataił wadę (art. 558 § 2 k.c.).

Odpowiedzialność z tytułu gwarancji jest w stosunkach obrotu powszechnego w rozumieniu kodeksowym (art. 577—582 k.c.) odpowiedzialnością *ex contractu*, a więc fakultatywną, pozostającą do dyspozycji umawiających się stron, co jednak nie zabezpiecza w dostateczny sposób doniosłej funkcji gospodarczej gwarancji, odgrywającej coraz większą rolę zarówno w stosunkach obrotu powszechnego jak i uspołecznionego. Toteż gwarancja określona przez przepisy uchwały oraz ows, przenikająca również do stosunków obrotu powszechnego, w których jedną ze stron jest jednostka gospodarki uspołecznionej (producent lub sprzedawca), jest zobowiązaniem *ex lege* w stosunku do przedmiotów objętych wykazem Przewodniczącego Rady Gospodarki Materiałowej, o którym mowa w § 19 uchwały.

Odpowiedzialność z tytułu tak rękojmi jak i gwarancji jest niezależna od wiedzy lub winy sprzedawcy czy producenta, jako związana wyłącznie z istnieniem wady mieszczącej się w określonych kryteriach, o których była już mowa wyżej w rozdziale II (a co zostanie omówione również niżej w pkt 3 niniejszego rozdziału). Jest to więc odpowiedzialność za skutek mieszczący się w zakresie ryzyka sprzedawcy lub producenta. Wiedza lub wina co do odpowiedzialności z tytułu rękojmi może modyfikować tylko tę odpowiedzialność, a także może uzasadniać roszczenie odszkodowawcze na zasadach ogólnych (art. 471 k.c.) lub z powodu czynu bezprawnego (art. 415 k.c.). Zwiększenie odpowiedzialności z tytułu rękojmi następuje w razie zatajenia wady wskutek zakazu umownego jej wyłączenia lub ograniczenia (art. 558 § 2 k.c.) albo w razie podstępnego zatajenia wady lub zapewnienia, że wady nie istnieją (*dicta et promessa*), albowiem wówczas kupujący nie jest obowiązany do zbadania rzeczy i zawiadomienia o wadzie w określonych terminach (art. 564 k.c.), a jeżeli sprzedawca wadę podstępnie zataił, to wygaśnięcie uprawnień z tytułu rękojmi nie następuje pomimo upływu roku od wydania rzeczy (art. 568 § 2 k.c.).

Jak słusznie podkreślono w doktrynie, zapewnienie mieszczące się *ex lege* w odpowiedzialności z tytułu rękojmi różni się od wynikającego z tytułu gwarancji. W pierwszym wypadku sprzedawca odpowiada, jeżeli dostarczona rzecz nie jest wolna od wad, w drugim sprzedawca lub producent przewiduje — zgodnie z dokumentem gwarancyjnym — że rzecz sprzedana w okresie gwarancji, będącym okresem próby, może wykazywać wady, zobowiązuje się jednak bezpłatnie je usunąć, albo wymienić na rzecz wolną od wad (art. 577 § 1 k.c. i § 56 ust. 1 ows).⁵

Wykonanie przez kupującego jednego z uprawnień z tytułu rękojmi, tj. żądania usunięcia wady, obniżenia ceny, wymiany rzeczy wadliwej na

⁵ C. Żuławska: Glosa do orzeczenia GKA z dnia 3.VI.1971 r. I-5993/71, OSpIKA 1972, nr 7—8, poz. 119, s. 296.

rzecz wolną od wad, odstąpienia od umowy (art. 560 § 1 i 561 k.c. oraz § 52 ows), pozostawione jest do jego dyspozycji — z wyjątkiem jednak uprawnienia do odstąpienia od umowy, które jest niedopuszczalne w wypadku, gdy sprzedawca oświadczy gotowość wymiany rzeczy wadliwej na wolną od wad albo gdy niezwłocznie wady usunie (art. 560 § 1 k.c.). W obrocie uspołecznionym kupujący może odstąpić od umowy, jeżeli wykonanie umowy w czasie późniejszym nie miałyby znaczenia lub narażało go na szkodę (np. nabycie towaru sezonowego) albo gdy bezskutecznie upłynął termin wyznaczony sprzedawcy do wymiany towaru na wolny od wad lub do usunięcia wad (§ 52 ust. 5 ows).

Natomiast wykonanie uprawnień wynikających z gwarancji (usunięcie wad lub wymiana rzeczy wadliwej na wolną od wad — art. 577 § 1 k.c.) pozostawione jest do dyspozycji sprzedawcy lub producenta, ponieważ gwarancja w rozumieniu kodeksowym jest zobowiązaniem przemiennym. W związku z tym w praktyce, jak wykazuje orzecznictwo, powstają wątpliwości, kiedy można uznać, że gwarant nie wywiązuje się ze swoich obowiązków, co ma istotne znaczenie dla kupującego, ponieważ ma on wtedy prawo korzystania z uprawnień z tytułu rękojmi, które to uprawnienia ulegają zawieszeniu w okresie gwarancji (art. 579 k.c.). Przepis art. 579 k.c. zobowiązuje gwaranta do wykonania zobowiązań gwarancyjnych „we właściwym czasie”, co jednak może być różnie rozumiane. Zachodzi bowiem wątpliwość, czy obowiązek dostarczenia rzeczy wolnej od wad powstaje dopiero w razie bezskuteczności napraw częstotliwych,⁶ czy też wystarczy bezskuteczna naprawa jednokrotna, a to wobec brzmienia art. 577 § 1 k.c., który zobowiązuje gwaranta do „usunięcia” wad (tryb dokonany), a nie do „usuwania” wad.⁷

W literaturze reprezentowany jest pogląd, że ze względów ekonomicznych, czy też ze względu na interesy obrotu uspołecznionego można w pewnych okolicznościach zastrzec w umowie, iż wybór jednego z dwóch uprawnień przysługuje użytkownikowi. Kwestię wyboru świadczenia przez gwaranta ogranicza do pewnego stopnia § 56 ust. 2 ows stanowiąc, że sprzedawca nie może odmówić wymiany towaru, jeżeli towar był już naprawiany albo jeżeli wada jest tego rodzaju, iż naprawa nie rokuje doprowadzenia tego towaru do jakości przewidzianej w umowie. Ponadto tenże § 56 przewiduje, że wykaz, o którym mowa w § 19 uchwały, określi towary, które powinny być wymieniane bez dokonywania napraw, albo liczbę napraw, po dokonaniu których sprzedawca nie może odmówić wymiany towaru, jeżeli nadal występują w nim wady.

Na szczególną uwagę zasługuje przewidziane w § 59 ust. 1 ows określenie terminu, w jakim jednostka, która udzieliła gwarancji, obowiązana jest dokonać napraw lub wymienić towar. Termin ten nie może przekraczać — jeżeli w umowie nie został zastrzeżony termin krótszy — 30 dni, a gdy chodzi o towar przeznaczony na zaopatrzenie ludności — 14 dni od otrzymania żądania kupującego dokonania napraw lub wymiany to-

⁶ Orzeczenie GKA z dnia 27.VI.1964 r. I-3760/64, OSPiKA 1965, nr 10, poz. 216 (tamże glosa M. Madeya do tego orzeczenia).

⁷ W. Bałiński: Glosa do orzeczenia GKA z dnia 24.I.1964 r. I-420/64, OSPiKA 1964, nr 9, poz. 1, s. 493. Analogiczny pogląd wyraża A. Kubas: Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 23.XI.1970 r. CR 65/70, OSPiKA 1972, nr 3, poz. 78, s. 204. Analogiczne stanowisko jak wyżej zajęła GKA w orzeczeniu z dnia 13.IV.1972 r. BO-8315/71 (OSPiKA 1973, nr 1, poz. 139) na gruncie art. 578 k.c., odnoszącego się do wad fizycznych rzeczy w okresie gwarancji.

waru. Tak więc po upływie tych terminów kupujący lub użytkownik rzeczy może uruchomić swoje uprawnienia przysługujące mu z tytułu rękojmi, zawieszane w okresie gwarancji na mocy art. 579 k.c., co przyspiesza w znacznym stopniu realizację zarówno zobowiązań wynikających z gwarancji, jak i wykorzystanie uprawnień z rękojmi. Ponadto, niezależnie od uprawnień z tytułu rękojmi przewidzianych w art. 560 § 1 i 561 k.c., kupujący będzie mógł żądać odszkodowania na zasadach ogólnych (art. 471 k.c.) oraz z tytułu kar umownych, jak to zostanie omówione niżej w rozdziale IV.

Jeżeli obowiązki wynikające z gwarancji zostały w terminie wykonane, kupującemu (użytkownikowi) — jeśli chodzi o towary objęte wykazem, o którym była wyżej mowa — nie przysługują roszczenia odszkodowawcze związane z niemożnością korzystania z rzeczy wadliwej do chwili wykonania tych obowiązków przez gwaranta (§ 59 ust. 2 ows). Zawieszenie uprawnień z tytułu rękojmi w okresie gwarancji nie odnosi się do roszczeń odszkodowawczych kupującego w związku z poniesioną szkodą wskutek istnienia wady (art. 579 zdanie drugie k.c.), albowiem roszczenia odszkodowawcze nie są roszczeniami z tytułu rękojmi (zostanie to omówione niżej w rozdziale IV).

3. Odpowiedzialność za wadę rzeczy i powstanie tej odpowiedzialności

Z tytułu rękojmi sprzedawca odpowiada tylko za wadę fizyczną tkwiącą w rzeczy, przy czym jeżeli przedmiotem umowy jest *res in specie* — to od chwili zawarcia umowy (art. 557 § 1), wówczas bowiem umowa ma charakter konsensualny, a jeżeli przedmiotem umowy jest *res in genere* lub rzecz mająca dopiero powstać w przyszłości (art. 557 § 2 k.c. i art. 606 i 609 k.c.) — to od chwili jej wydania, ponieważ umowa ma wówczas charakter realny. Dlatego też sprzedawca zwolniony jest od tej odpowiedzialności, jeżeli kupujący wiedział o wadzie w chwili zawarcia umowy lub wydania rzeczy (art. 557 k.c. oraz § 46 ust. 1 ows).

Sprzedawca z mocy prawa zwolniony jest od odpowiedzialności z tytułu rękojmi od chwili przejścia „niebezpieczeństwa” na kupującego (art. 559 k.c.), która jest zbieżna z chwilą zawarcia umowy lub wydania rzeczy, a w wypadku gdy sprzedaż jest związana z obowiązkiem przesłania rzeczy — z chwilą wydania jej przewoźnikowi (art. 548 k.c. i § 19 ows). Za uszkodzenie towaru w czasie przewozu sprzedawca odpowiada z tytułu rękojmi, jeżeli szkoda powstała z powodu wad towaru, niewłaściwego załadowania lub opakowania. Za wady, które powstały po przejściu niebezpieczeństwa na kupującego, sprzedawca odpowiada tylko wtedy, gdy powstały one z przyczyn tkwiących już przedtem w rzeczy (art. 559 k.c.). Kupujący nie jest przy tym obowiązany udowodnić, że wada powstała przed przejściem na niego niebezpieczeństwa lub przyczyn powstania wady; dowód ten obciąża sprzedawcę, a kupujący dopiero w drodze zarzutu, zgodnie z art. 6 k.c., powinien udowodnić, że wada istniała już w chwili zawarcia umowy lub wydania rzeczy albo z przyczyn już wówczas tkwiących w rzeczy. Z art. 559 k.c. nie wynikają obowiązki dowodowe kupującego.⁸

⁸ Por. wyżej orzeczenie GKA w przypisie 7.

Odpowiedzialność kupującego z tytułu gwarancji obejmuje te wady, które ujawnią się w okresie objętym gwarancją (art. 577 § 1 k.c.), a powstały z przyczyny tkwiącej w rzeczy (art. 578 k.c. i § 56 ust. 3 ows). Sprzedawca może więc zgłosić zarzut, że wada powstała wskutek braku należytej staranności przy używaniu rzeczy przez nabywcę lub użytkownika rzeczy albo z innych przyczyn, co wyłączałoby również odpowiedzialność sprzedawcy za szkodę na zasadach ogólnych (art. 471 k.c.).

Odpowiedzialność z tytułu gwarancji rozpoczyna swój bieg od daty wskazanej w gwarancji, jednakże wymagalność roszczenia z tytułu tej gwarancji biegnie od daty ujawnienia wady w okresie gwarancji, przy czym okres gwarancji biegnie na nowo od chwili dostarczenia rzeczy wolnej od wad lub zwrócenia rzeczy po dokonaniu istotnych napraw, albo też biegnie na nowo w stosunku do części wymiennej zgodnie z art. 581 § 1 k.c. Ponadto termin gwarancji ulega przedłużeniu o czas, w ciągu którego kupujący wskutek wady rzeczy nie mógł z niej korzystać (art. 581 § 2 k.c.), co ma znaczenie przy określaniu terminu dochodzenia roszczeń z tytułu gwarancji, jak również ewentualnego dochodzenia roszczeń z tytułu rękojmi, zawieszonych w okresie gwarancji (art. 579 k.c.).

Wykonanie uprawnień z tytułu gwarancji uzależnione jest od posiadania przez stronę uprawnioną umowy gwarancyjnej (dokumentu, karty gwarancyjnej), dlatego też art. 582 k.c. przewiduje wręczenie przez sprzedawcę, który nie jest producentem, dokumentu gwarancyjnego wystawionego przez producenta. W wypadku takim, wobec braku dokumentu gwarancyjnego sprzedawcy, kupujący lub użytkownik może wykonywać uprawnienia z tytułu gwarancji tylko w stosunku do producenta, a w stosunku do sprzedawcy — jedynie z tytułu rękojmi. Jeżeli w dokumencie gwarancyjnym inaczej nie zastrzeżono, okres gwarancji wynosi rok od dnia wydania rzeczy (art. 577 § 2 k.c.). Przy gwarancji normowanej przez ows producent ma obowiązek dołączyć do towarów pełnowartościowych produkcji krajowej wymienionych w wykazie, o którym mowa w § 19 uchwały, dokument (kartę) gwarancyjny, w którym należy określić m. in. termin gwarancji, datę dostarczenia towaru jednostce, która nabyła go bezpośrednio od producenta, datę wydania towaru przy odprzedaży, adres zakładu produkcyjnego oraz zakładu obowiązującego do wykonania napraw.

Okres gwarancji, w braku innego terminu wynikającego z przepisów lub z zastrzeżeń umownych, wynosi 12 miesięcy, licząc od dnia oddania towaru do użytku lub od dnia wydania go jednostce gospodarki nieuspołecznionej, jednakże nie może on przekroczyć 24 miesięcy od dnia dostarczenia towaru jednostce, która nabyła go od producenta (§ 57 ust. 1 ows). W razie upływu terminu gwarancyjnego wymienionego w karcie gwarancyjnej producenta, odprzedawca obowiązany jest udzielić gwarancji we własnym imieniu zgodnie z zasadami wymienionymi w § 57 ust. 3 i § 58 ows.

Szczególnym rodzajem gwarancji w stosunku do przedmiotów wymienionych w wykazie (§ 19 uchwały) jest skrócenie okresu gwarancji w drodze odpowiedniego zastrzeżenia w umowie, w zależności od czasu użytkowania w ciągu doby, albo wprowadzenie zamiast terminu gwarancyjnego odpowiedzialności z tytułu gwarancji do chwili wykonania określonej pracy, np. ilości przebytych kilometrów przez samochód, ilości

obrotów maszyny itp. (§ 58 ust. 3). Szczególnym sposobem wykonania obowiązków gwarancyjnych jest przekazanie przez sprzedawcę lub producenta tzw. ryczałtu gwarancyjnego kupującemu, który nabywa towar do odprzedaży, albo zlecenie wykonania tych obowiązków wyspecjalizowanej jednostce, przy czym fakt tego zlecenia powinien być uwidoczniiony w karcie gwarancyjnej. Podobne przekazanie obowiązków gwarancyjnych w postaci ryczałtu gwarancyjnego może nastąpić w umowie między sprzedawcą a kupującym, który nabył towar do bezpośredniego użytku (§ 61 ows).

4. Zachowanie uprawnień z tytułu rękojmi i gwarancji

Zachowanie uprawnień z tytułu rękojmi uwarunkowane jest spełnieniem przez kupującego warunków formalnoprawnych, tzw. aktów staranności, sprowadzających się do obowiązku zawiadomienia sprzedawcy o wadzie fizycznej rzeczy w ciągu miesiąca od jej wykrycia, a w wypadku gdy zbadanie rzeczy jest w danych stosunkach przyjęte, zawiadomienie w ciągu miesiąca od dnia, w którym przy zachowaniu należytej staranności wada mogła być wykryta (art. 563 § 1 k.c.), a nawet niezwłocznie w stosunkach wymienionych w § 2 art. 563 k.c. W obrocie między jednostkami gospodarki uspołecznionej — w razie braku odmiennych postanowień umownych — towar powinien być zbadany najpóźniej w ciągu 14 dni od otrzymania (§ 48 ust. 1 ows), w wypadku jednak dostarczenia towaru w nienaruszonym opakowaniu fabrycznym termin zbadania towaru i zawiadomienia o wadzie rozpoczyna swój bieg dopiero po otwarciu opakowania (§ 48 ust. 3 ows).

Z powyższych unormowań płynie wniosek, że odpowiedzialność za wady dotyczy zarówno wad jawnych jak i wad ukrytych, które wychodzą na jaw dopiero po zbadaniu towaru lub po otwarciu oryginalnego opakowania fabrycznego (a więc nie wysyłkowego); celem tego opakowania jest dostarczenie towaru w stanie nienaruszonym do rąk ostatniego nabywcy, np. od producenta do jednostki handlu detalicznego. Jeżeli do towaru załączone jest świadectwo jakości albo jeżeli towar został zaopatrzony znakiem jakości przyznany producentowi przez właściwy organ, kupujący zwolniony jest od obowiązku zbadania towaru, ale tylko w zakresie objętym świadectwem lub znakiem jakości (§ 48 ust. 2 ows). W judykaturze reprezentowany jest pogląd, że umieszczenie znaku jakości na towarze jest jednoznaczne z zapewnieniem o nieistnieniu wad, wobec czego zgodnie z art. 564 k.c. kupujący jest zwolniony od obowiązku zbadania towaru i zawiadomienia o wadzie w terminach wyżej określonych.⁹

Jeżeli sprzedawca wskazał producenta i żądał również zawiadomienia go o wadzie rzeczy, niezawiadomienie producenta powoduje skutki utraty uprawnień z tytułu rękojmi w stosunku do sprzedawcy w takim zakresie, w jakim sprzedawca został pozbawiony w stosunku do producenta możliwości dochodzenia tych uprawnień (§ 51 ows). Sprze-

⁹ Orzeczenie GKA z dnia 11.III.1970 r. BO-10798/69, OSPiKA 1970, poz. 211; tamże aprobująca glosa S. Sołtysińskiego. W wyroku tym GKA stwierdza, że jeżeli przepisy szczególne dopuszczają istnienie określonych wad i zobowiązują producenta do ich oznaczenia, to znak jakości jest jednoznaczny z zapewnieniem, że towar jest wolny od wad niedopuszczalnych i nie oznaczonych.

dawca obowiązany jest ustosunkować się do zgłoszonego zawiadomienia o wadzie (reklamacji) nie później niż w ciągu 14 dni od otrzymania zawiadomienia. Nieudzielenie odpowiedzi uważane jest za uznanie reklamacji (§ 50 ust. 1 ows). Mimo katerycznego brzmienia tego przepisu, mającego charakter *praesumptio iuris ac de iure*, przepis ten budzi uzasadnione wątpliwości, nie wyjaśnia bowiem, czy chodzi tylko o zawiadomienie o wadzie, czy też i o uzasadnienie jej przyczyn oraz konkretne żądanie wykonania określonego obowiązku wynikającego z rękojmi.¹⁰

Niezachowanie wymienionych wyżej aktów staranności powoduje utratę uprawnień z tytułu rękojmi, co nie wyłącza roszczeń odszkodowawczych kupującego na zasadach ogólnych (art. 471 k.c.), jak również z tytułu kary (zostanie to przedstawione niżej w rozdziale IV).

Natomiast odpowiedzialność z tytułu gwarancji nie jest uwarunkowana wykonaniem aktów staranności. Zawiadomienie strony zobowiązanej do świadczeń gwarancyjnych nie zostało określone żadnym terminem; warunkiem odpowiedzialności z tytułu gwarancji jest wyłącznie, zgodnie z art. 577 k.c., ujawnienie wady w okresie gwarancji. Przepis § 56 ust. 4 ows zawiera w tym względzie wyraźne stwierdzenie, że niezbadanie towaru objętego gwarancją i niezawiadomienie niezwłocznie sprzedawcy o wadzie, dostrzeżonej w ciągu terminu określonego w gwarancji, nie powoduje utraty uprawnień nie tylko z tytułu gwarancji, ale także z tytułu rękojmi za tę wadę, która była objęta gwarancją. To ostatnie stwierdzenie ma istotne znaczenie, albowiem na gruncie przepisów kodeksu cywilnego stosunek gwarancji do rękojmi w tym zakresie nie był unormowany, natomiast został rozstrzygnięty dopiero w drodze orzecznictwa w sposób analogiczny do zawartego w powołanym § 56 ust. 4 ows.¹¹ Gdyby zachodziła konieczność badania towaru objętego gwarancją, odpadłby podstawowy cel gwarancji, która zabezpiecza interesy kupującego oraz użytkownika przed skutkami nabycia rzeczy wadliwej trwałego użytkownika o skomplikowanej konstrukcji technicznej lub technologii, która wymaga z reguły specjalistycznego badania, tym bardziej że wady tego rodzaju przedmiotów wychodzą na jaw dopiero w czasie eksploatacji. W praktyce powstało również zagadnienie, czy zawiadomienie (informacja) sprzedawcy (producenta) o wadzie rzeczy powinna nastąpić w okresie gwarancji, czy też może ono nastąpić także po upływie tego okresu. Ze względu na to, że nie ma w tej kwestii przepisu ani w kodeksie, ani w ows, brak podstaw do uwarunkowania uprawnień z gwarancji od zgłoszenia wad w okresie gwarancji. W wyroku z dnia 23.XI.1970 r. I CR 65/70¹² Sąd Najwyższy stwierdza, że zgłoszenie wady rzeczy powinno nastąpić w okresie gwarancyjnym, a jeżeli zgłoszenie okaże się bezsku-

¹⁰ M. Małdy: Problem odpowiedzialności za wady w ogólnych warunkach umów sprzedaży oraz umów dostawy, PUG 1973, nr 10, s. 319.

¹¹ W orzeczeniu GKA z dnia 7.IV.1968 r. I-5230/68 (OSPİKA 1969, nr 12, poz. 243; tamże glosa W. Bagińskiego, s. 511). GKA stoi na stanowisku, że zwłoka w zgłoszeniu roszczeń z tytułu gwarancji może w pewnych wypadkach uzasadniać zgłoszenie roszczeń odszkodowawczych przez gwaranta, jak np. w wypadku, gdy udowodni, że wcześniejsze zawiadomienie o wadzie mogło spowodować zaniechanie produkcji, która wykazała wady. W powołanej wyżej glosie W. Bagiński przeprowadza rozróżnienie między gwarancją kodeksową a gwarancją umowną przez ows oraz między rękojmią a gwarancją.

¹² Wyrok SN z dnia 23.XI.1970 r. I CR 65/70, OSPİKA 1972, nr 5, poz. 78; tamże glosa krytyczna A. Kubasa, s. 204 oraz glosa krytyczna A. Jaśłana, s. 207.

teczne, to roszczenie o dostarczenie rzeczy wolnej od wad, już po upływie gwarancji, jest dopuszczalne, byleby tylko roszczenie nim objęte nie uległo przedawnieniu stosownie do zasad ogólnych.

W związku z tym że termin zawiadomienia stron zobowiązanej do wykonania świadczeń gwarancyjnych nie został przewidziany ani w kodeksie, ani w przepisach szczególnych, powstało również w praktyce zagadnienie, jakie roszczenia przysługują sprzedawcy (producentowi) w razie zużycia rzeczy, gdy strona zobowiązana oświadczy gotowość wymiany rzeczy; może to zresztą nastąpić zarówno w okresie gwarancyjnym, jak i po upływie tego okresu, albowiem zgodnie z art. 577 § 1 k.c. decyduje ujawnienie wady w okresie gwarancyjnym. Analogiczna sytuacja może powstać w wypadku odwrotnym, jeżeli sprzedawca lub producent nie wywiązuje się ze swoich obowiązków gwarancyjnych, a kupujący korzysta ze swoich uprawnień z tytułu rękojmi; wówczas jest on uprawniony z mocy art. 579 k.c. odstąpić od umowy oraz zgodnie z art. 560 § 2 k.c. zwrócić wadliwą rzecz z reguły w pewnym stopniu już użytą, żądając zarazem zwrotu pełnej ceny, jaką zapłacił. W tym ostatnim jednak wypadku uprawnienia z tytułu rękojmi (odstąpienie od umowy) kupujący może zrealizować nie później niż w ciągu trzech miesięcy po upływie gwarancji, jak to stanowi art. 581 § 3 k.c.

W judykaturze i doktrynie brak było jednolitości w kwestii prawa strony, na której ciążył obowiązek wykonania świadczeń gwarancyjnych, do roszczeń w związku z zużyciem rzeczy przez kupującego lub użytkownika. Reprezentowany był m.in. pogląd, że roszczenie odszkodowawcze za zużycie rzeczy nie przysługuje, jeżeli kupujący (użytkownik) używa rzeczy w okresie gwarancji, a więc *a contrario* roszczenie to przysługuje za używanie rzeczy po upływie okresu gwarancyjnego¹³. Zagadnienie to rozstrzygnął Sąd Najwyższy w uchwale w składzie siedmiu sędziów z dnia 26.X.1972 r.¹⁴ W uzasadnieniu uchwalonej zasady prawnej SN określa szczegółowo stosunek rękojmi do gwarancji oraz stwierdza, że ani przepisy o rękojmi, ani przepisy o gwarancji nie uzasadniają obowiązku zapłacenia przez kupującego wynagrodzenia za zgodne z przeznaczeniem zużycie rzeczy wymienionej oraz że nie jest dopuszczalne nałożenie takiego obowiązku na kupującego w drodze umowy. Obowiązek wynagrodzenia za używanie rzeczy istnieje w razie przewidzianego w umowie prawa odstąpienia od umowy w ciągu oznaczonego terminu (art. 395 § 2 k.c.) albo w razie zastrzeżenia przez sprzedawcę prawa własności rzeczy (art. 591 k.c.). Nie zachodzi również bezpodstawne wzbogacenie kupującego (użytkownika), które dawałoby podstawę prawną do odpowiedzialności za zużycie rzeczy, albowiem podstawą używania rzeczy przez kupującego jest umowa sprzedaży, na mocy której stał się on właścicielem rzeczy. Natomiast obowiązek wymiany rzeczy przez sprzedawcę lub producenta istnieje na podstawie gwarancji lub rękojmi, wobec czego — w razie wymiany rzeczy wadliwej na wolną od wad — obowiązek nabywcy sprowadza się tylko do zwrotu rzeczy wadliwej. Przeciwna interpretacja prowadziłaby

¹³ Wyrok SN z dnia 27.VIII.1970 r. III CR 340/70, OSNCP 1971, poz. 92 i z dnia 28.XI.1970 r. I CR 65/70, OSNCP 1971, poz. 113.

¹⁴ Uchwała składu siedmiu sędziów z dnia 26.X.1972 r. III CZP 48/71, OSPiKA 1973, nr 9, poz. 180. Analogiczne stanowisko zajął poprzednio SN w wyroku z dnia 4.V.1970 r. III CRN 47/72, OSPiKA 1972, nr 12, poz. 235.

do nieuzasadnionego ekonomicznie wniosku, że nabywca rzeczy wadliwej, który zapłacił pełną cenę, zapłaciłby więcej w razie wymiany rzeczy niż wówczas, gdyby od razu nabył rzecz wolną od wad. Sprzedawca, dostarczając rzecz wadliwą, otrzymuje pełną cenę, tak jak za rzecz dobrej jakości, i może z tego odnosić korzyści. Jednakże SN dopuszcza odpowiedzialność kupującego za zmniejszenie wartości rzeczy wskutek zużycia wówczas, gdy używając rzeczy nie zachował należytej staranności albo gdy zwlekał ze zgłoszeniem reklamacji. W wypadku takim podstawę roszczeń odszkodowawczych stanowią zasady ogólne odpowiedzialności kontraktowej (art. 471 k.c.). Natomiast zmniejszenie się wartości rzeczy sprzedanej w razie jej złej jakości w innych wypadkach objęte jest ryzykiem sprzedawcy. Wymiana rzeczy objętej gwarancją nie zawsze następuje, jak wiadomo, w okresie gwarancji, wskutek czego kupujący zmuszony jest częstokroć korzystać z rzeczy wadliwej także po okresie gwarancji. Niedopuszczalność nałożenia w drodze zastrzeżenia umownego obowiązku pokrycia szkód spowodowanych zużyciem rzeczy uzasadnia SN powiązaniem obowiązków wynikających z rękojmi z obowiązkami wynikającymi z gwarancji. W razie upływu okresu gwarancji albo w razie niewywiązania się z obowiązków gwarancyjnych i odstąpienia przez kupującego od umowy powstaje obowiązek zwrotu rzeczy za zwrotem zapłaconej ceny (art. 579 k.c.). Jeżeli kupujący nie odstąpi od umowy, ma on wówczas prawo do dochodzenia roszczeń z tytułu rękojmi w ciągu 3 miesięcy od upływu terminu gwarancji (art. 581 § 3 k.c.). Ograniczenie uprawnienia z tytułu rękojmi, jak wspomniano wyżej, dopuszczalne jest w obrocie uspołecznionym — jeżeli jedna ze stron jest jednostką gospodarki uspołecznionej — tylko wtedy, gdy przepis szczególny na to zezwala (art. 558 § 1 k.c.)¹⁵.

5. Terminy dochodzenia roszczeń z tytułu rękojmi i gwarancji

Dochodzenie roszczeń łączy się przede wszystkim z ich wymagalnością zgodnie z art. 120 § 1 k.c. Przedawnienie biegnie od dnia, w którym roszczenie stałoby się wymagalne, gdyby uprawniony podjął czynność w najwcześniejszym możliwym terminie, co w wypadku rękojmi łączy się z terminami obowiązującymi kupującego do zbadania rzeczy w celu wykrycia wady, po upływie których może nastąpić dopiero zawiadomienie o wadzie.

Uprawnienia z tytułu rękojmi za wady fizyczne rzeczy wygasają po upływie roku od wydania rzeczy kupującemu, poza wypadkiem zatajenia wady, wtedy bowiem kupujący może wykonywać te uprawnienia także po upływie tego terminu (art. 568 § 1 k.c.). Jednakże upływ terminu rocznego od wydania rzeczy nie wyłącza wykonywania uprawnień z tytułu rękojmi także po upływie tego terminu w drodze zarzutu, a więc w razie dochodzenia roszczeń przez sprzedawcę, pod warunkiem, że sprze-

¹⁵ C. Zuławska: Glosa do uchwały Sądu Najwyższego w składzie siedmiu sędziów z dnia 28.XI.1970 r. III CZP 48/72 (OSP i KA 1973, nr 9, poz. 180, s. 394), w której autorka ustosunkowuje się krytycznie do tej uchwały. Analogiczne stanowisko do wymienionej wyżej uchwały zajęła GKA w orzeczeniu z dnia 13.III.1967 r. BO-291/67, OSP i KA 1968, nr 7—8, poz. 137; także glosa M. Madeya (s. 293), w której autor zajmuje krytyczne stanowisko, oraz glosa S. Wójcika (s. 296), który krytycznie ustosunkowuje się do glosy poprzedniej.

dawca został zawiadomiony o wadzie przed upływem roku od wydania rzeczy (art. 568 § 2 k.c.). W związku ze sformułowaniem tego artykułu powstało szereg wątpliwości, które znalazły wyraz w rozbieżności rozstrzygnięć Sądu Najwyższego i Głównej Komisji Arbitrażowej, a także spotkały się z szeroką interpretacją w nauce prawa. W doktrynie poddano przede wszystkim analizie różnicę zachodzącą między uprawnieniem a roszczeniem, a to wobec tego, że art. 568 § 1 k.c. stanowi o wygaśnięciu uprawnień z tytułu rękojmi, a nie roszczeń¹⁶. Rozważania te mają szczególne znaczenie dla rozstrzygnięcia kwestii terminu dochodzenia roszczeń odszkodowawczych lub wzajemnych w razie odstąpienia od umowy z powodu wady rzeczy, które powoduje obowiązek zwrotu otrzymanych świadczeń zgodnie z art. 560 § 2 k.c. Ponadto w związku z użyciem terminu „wygaśnięcie” uprawnień z tytułu rękojmi z powodu wad fizycznych rzeczy (art. 568 § 1 k.c.) i z tytułu braków ilościowych, poddanych w obrocie społecznym porządkowi prawnemu rękojmi (art. 569 k.c.), powstało zasadnicze następujące zagadnienie: czy kodeks cywilny, ustanawiając dla dochodzenia roszczeń wyłącznie termin przedawnienia (art. 117 § 1 k.c.) oraz wprowadzając w art. XIII przep. wpraw. k.c. zasadę zrównania terminów zawitych przewidzianych dla „nie uchylonych przepisów prawa cywilnego” z terminami przedawnienia — zniósł całkowicie terminy zawite? Brak jest podstaw do rozszerzającej interpretacji tego przepisu niezgodnie z jego treścią, ograniczającą stosowanie zasady zrównania terminów prekluzji z terminami przedawnienia wyłącznie do nie uchylonych przepisów prawa cywilnego również do terminów zawitych ustanowionych przez kodeks cywilny¹⁷.

Zagadnienie to łączy się nierozdzielnie z uprawnieniami organów powołanych do rozpoznawania sporów danego rodzaju w zakresie uwzględnienia bądź nieuwzględnienia upływu terminu, które to prawo zgodnie z art. 117 § 3 k.c., przysługuje tym organom wyłącznie w stosunku do terminów przedawnienia w razie spełnienia warunków przewidzianych w tym przepisie. Stanowisko judykatury wykazuje w tym względzie niejednorodność, zachodzi także rozbieżność między orzecznictwem Sądu Najwyższego a orzecznictwem Głównej Komisji Arbitrażowej.

I tak np. w orzeczeniu z dnia 4.VI.1966 r. IV 3066/68¹⁸ GKA utożsamia termin prekluzji z art. 569 § 2 k.c. z przedawnieniem, uzasadniając to tym, że między jednostkami gospodarki społecznej roszczenie przedawnione również wygasa zgodnie z art. 117 § 2 k.c., wobec czego określenie „uprawnienia wygasają” jest jednoznaczne z określeniem „pre-

¹⁶ A. Wolter: Czasowe ograniczenie uprawnień z tytułu rękojmi za wady, PIP 1960, nr 8—9, s. 358 (autor wyraża pogląd, że każde roszczenie jest uprawnieniem, ale nie każde uprawnienie jest roszczeniem); J. Skąpski: Ubezpieczenia z tytułu rękojmi za wady fizyczne rzeczy, NP 1967, nr 11, s. 1408; J. Kruszevska: Terminy dochodzenia uprawnień i roszczeń odszkodowawczych z powodu wad fizycznych rzeczy, NP 1968, nr 7—8, s. 1167; J. Kruszevska: Utrata roszczeń z tytułu rękojmi, PUG 1964, nr 5.

¹⁷ A. Wolter, Z. Polickiewicz-Zawadzka: Przedawnienie roszczeń według kodeksu cywilnego, PIP 1965, s. 373. Autorzy ci twierdzą zasadnie, że art. XIII przep. wpraw. k.c. nie ma zastosowania do wypadków, w których następuje wygaśnięcie roszczeń. Por. również A. Wolter: Prawo cywilne — Zarys części ogólnej, PWN 1967, s. 294 (wyrażony tam jest analogiczny pogląd). Por. też uchwałę składu siedmiu sędziów SN z dnia 26.XI.1964 r. III PO 37/63, OSPIKA 1965, nr 10, poz. 204; tamże glosa A. Woltera (s. 434), w której zostało przeprowadzone porównanie skutków prekluzji i przedawnienia.

¹⁸ PUG 1967, nr 4, poz. 561.

dawniają się”, jednakże w pierwszym wypadku mowa jest o roszczeniach, a w drugim — o uprawnieniach. Ponadto z brzmienia art. 117 § 2 k.c. wynika, że zachodzi zasadnicza różnica między wygaśnięciem roszczeń w stosunkach między jednostkami gospodarki społecznej, które jest skutkiem prawnym przedawnienia, a przedawnieniem w innych stosunkach, które nie powoduje wygaśnięcia, a tylko niemożność ich dochodzenia, chyba że strona przeciwna zrzeka się korzystania z przedawnienia. Interpretacja odmienna jest niezgodna z treścią normatywną tego przepisu. Analogiczne stanowisko reprezentuje GKA w orzeczeniu z dnia 22.I.1969 r. I 9825/68¹⁹ stanowiąc, że upływ przewidzianego w art. 568 § 1 k.c. rocznego terminu przedawnienia może być przez komisje arbitrażowe nie uwzględniony.

Natomiast stanowisko wręcz przeciwne stanowisku zajętemu przez GKA w powołanych wyżej orzeczeniach reprezentuje Sąd Najwyższy w uchwale składu siedmiu sędziów z dnia 19.V.1969 r. III CZP 5/68²⁰, stanowiącej zasadę prawną. Poza obszernym wywodem prawnym SN uzasadnia swoje stanowisko względami natury ekonomicznej. Terminy, które powodują wygaśnięcie roszczeń, są surowsze od terminów przedawnienia i zapewniają skuteczniejszą ochronę strony zobowiązanej do świadczenia, przyspieszając jednocześnie likwidację roszczeń. Odpowiedzialność sprzedawcy z tytułu rękojmi jest szczególnie surowa, jako niezależna od winy i wiedzy. Sprzedawca nie może przez czas nie określony pozostawać w niepewności, czy umowa sprzedaży nie zostanie wzruszona wskutek istnienia wady rzeczy. Względy gospodarcze przemawiają za stabilizacją stosunków prawnych. Wygaśnięcie roszczeń wskutek upływu terminu bez możliwości nieuwzględnienia upływu terminu rocznego od wydania rzeczy przez organy rozstrzygające spór spełnia ten warunek.

W sprawie terminu dochodzenia roszczeń z tytułu gwarancji Sąd Najwyższy zajął stanowisko w wyroku z dnia 8.I.1970 r. II CR 59/69²¹ stwierdzając, że nie ma podstaw, aby do roszczeń tych odpowiednio stosować terminy prekluzji odnoszące się do rękojmi, wobec zaś braku przepisów szczególnych normujących terminy do dochodzenia roszczeń z tytułu gwarancji mają zastosowanie ogólne terminy przedawnienia przewidziane w art. 117 i nast. k.c. Wymagalność roszczenia następuje w chwili ujawnienia wady, przy czym terminem prekluzyjnym do ujawnienia wady jest termin gwarancji, natomiast dochodzenie roszczenia może nastąpić po upływie terminu gwarancji, albowiem ani przepisy kodeksowe, ani szczególne nie stanowią w tym względzie żadnych ograniczeń, co podkreśla SN w przytoczonym wyżej wyroku.

IV. UPRAWNIENIA Z TYTUŁU RĘKOJMI A ROSZCZENIA ODSZKODOWAWCZE I KARY UMOWNE

Do uprawnień kupującego z tytułu rękojmi za wady fizyczne rzeczy należą m. innymi: odstąpienie od umowy albo żądanie obniżenia ce-

¹⁹ OSPIKA 1970, nr 7—8, poz. 133; tamże aprobująca glosa Z. Wasilkowskiej (s. 289) oraz krytyczna glosa Z. Masłowskiego (s. 293).

²⁰ OSPIKA 1970, nr 7—8, poz. 14.

²¹ OSPIKA 1971, nr 6, poz. 119; tamże aprobująca glosa A. Jaśłana (s. 264), w której autor analizuje również różnice między rękojmią a gwarancją.

ny, przy czym jeżeli przedmiotem sprzedaży są rzeczy oznaczone *in genere*, to żądanie dostarczenia zamiast rzeczy wadliwych takiej samej ilości rzeczy wolnych od wad, natomiast jeżeli rzecz jest określona *in specie*, a sprzedawca jest wytwórcą rzeczy, to żądanie usunięcia wady przez sprzedawcę w terminie wyznaczonym przez kupującego.

Wybór jednego z tych uprawnień należy do kupującego zarówno w obrocie powszechnym (art. 560 § 1, art. 561 § 1 i 2 k.c.) jak i w obrocie uspołecznionym (§ 52 ows), w pełnym lub ograniczonym zakresie.

Orzecznictwo sądowe tak jak i arbitrażowe, wobec względnie obojętnego charakteru przepisów o rękojmi, dopuszczają możliwość odmiennego jej ukształtowania przy samym zawarciu umowy jak również już po jej wykonaniu²².

1. Odstąpienie od umowy

Najdalej idącym uprawnieniem kupującego i najbardziej dotkliwym dla sprzedawcy jest odstąpienie przez kupującego od umowy (art. 560 § 1 k.c. i § 52 ust. 5 ows), ponieważ sprzedawca otrzymuje towar wadliwy z powrotem, a obowiązany jest zwrócić otrzymaną cenę (art. 560 § 2 k.c.). Na sprzedawcy ciąży ponadto obowiązek naprawienia szkody poniesionej wskutek istnienia wady: w każdym wypadku w granicach tzw. interesu ujemnego oraz ponadto w granicach tzw. interesu dodatniego, jeżeli nie zachodzą okoliczności, za które sprzedawca nie odpowiada (art. 566 k.c. w związku z art. 471 k.c.). Do najbardziej spornych zagadnień zarówno w doktrynie jak i w orzecznictwie należy problem, czy kupujący, który utracił uprawnienia z tytułu rękojmi, zachowuje roszczenia odszkodowawcze, czy też roszczenia te traci w całości bądź w jakimś zakresie. Wątpliwości te wiążą się z jednej strony z poglądami na samą instytucję rękojmi, która daje kupującemu szczególne uprawnienia nie przysługujące stronie uprawnionej z innych umów, co wynika ze sformułowania art. 566 § 1 k.c. Ponadto ze zredagowania tego przepisu w formie warunkowej można by wnosić, że kupujący tylko wtedy zachowuje uprawnienia odszkodowawcze, gdy wykonał uprawnienia z tytułu rękojmi. Zagadnienie to zostanie jeszcze omówione niżej.

Ze względu na to, że skutki odstąpienia przez kupującego od umowy są dla sprzedawcy, jak to już wyżej zaznaczono, szczególnie dotkliwe, prawo kupującego do odstąpienia od umowy zostało ograniczone. Zgodnie z art. 560 § 1 k.c. kupujący nie może od umowy odstąpić, jeżeli sprzedawca oświadczy gotowość natychmiastowej wymiany rzeczy na wolną od wad albo jeżeli niezwłocznie wadę usunie. Przepis art. 560 § 1 k.c. ogranicza w znacznym stopniu prawo kupującego do odstąpienia od umowy, albowiem już samo oświadczenie sprzedawcy o gotowości wymiany

²² Wyrok SN z dnia 18.X.1962 r. 2 CR 891/61, OSNCP 1964, nr 2, poz. 26. Sąd Najwyższy uznał, że strony mogą się porozumieć co do innego sposobu wykonania uprawnienia z tytułu rękojmi przez kupującego, niż jest to przewidziane w ustawie. Orzeczenie to, wydane na 116 art. 325 k.z., jest aktualne również pod rządem kodeksu cywilnego. Por. też orzeczenie GKA z dnia 12.X.1970 r. EO-8820/70 (OSPİKA 1971, nr 5, poz. 99), w którym stwierdza się, że dopuszczalne jest rozszerzenie odpowiedzialności sprzedawcy z tytułu rękojmi przez przeniesienie momentu powstania uprawnienia w chwili wydania rzeczy przewoźnikowi na moment późniejszy, tj. odbioru rzeczy od przewoźnika na miejscu przeznaczenia.

rzeczy wadliwej na wolną od wad pozbawia go prawa odstąpienia od umowy. Przepis ten ma przede wszystkim na celu realizację umowy, która służy nie tylko interesom strony, ale także interesom obrotu jako całości. Jest oczywiste, że jeżeli sprzedawca nie dotrzymuje swojego oświadczenia, kupujący ma prawo wyznaczyć mu odpowiedni termin, po upływie którego jest on uprawniony do odstąpienia od umowy (art. 560 § 1 w związku z art. 561 § 2 k.c.). Redakcja tego przepisu spotkała się w literaturze prawniczej z krytyką²³.

Przepisy ows przewidują uprawnienie kupującego do odstąpienia od umowy z powodu wad towaru jedynie wtedy, gdy wykonanie umowy w czasie późniejszym nie miałyby dla kupującego znaczenia lub narażało go na szkodę albo gdy bezskutecznie upłynął termin wyznaczony sprzedawcy do wymiany towaru wadliwego na towar nie mający wad lub do usunięcia wad towaru²⁴.

Różnica między sformułowaniem zawartym w art. 560 § 1 k.c. a § 52 ust. 5 ows sprowadza się więc do tego, że w obrocie uspołecznionym kupujący może w każdym wypadku odstąpić od umowy, jeżeli późniejsze jej wykonanie nie miałyby dla niego znaczenia lub narażało go na szkodę, jak np. w wypadku dostawy artykułów sezonowych, a ponadto zarówno sama wymiana towaru na towar wolny od wad jak i usunięcie wady powinno nastąpić w terminie określonym przez kupującego. Ponadto należy podkreślić, że kupujący w razie odstąpienia od umowy obowiązany jest udowodnić bezprzedmiotowość późniejszej dostawy towaru.

Zgodnie z art. 565 k.c., jeżeli spośród rzeczy sprzedanych tylko niektóre są wadliwe, dają się zaś odłączyć od rzeczy wolnych od wad bez szkody dla obu stron, to uprawnienie kupującego do odstąpienia od umowy ogranicza się wówczas jedynie do rzeczy wadliwych. Przepis ten, ze względu na brak unormowania w ows, ma zastosowanie powszechne. Jeżeli kupujący z powodu wady fizycznej rzeczy nadesłanej z innej miejscowości odstępuje od umowy, nie może on rzeczy nabytej odesłać bez uprzedniego porozumienia się ze sprzedawcą i obowiązany jest rzecz przechowywać na koszt sprzedawcy aż do czasu, gdy ten ostatni w normalnym toku czynności nie będzie mógł według swego uznania postąpić ze sprzedaną rzeczą. Jeżeli zaś istnieje niebezpieczeństwo pogorszenia rzeczy, to kupujący, odstępując od umowy, ma obowiązek sprzedać rzecz z zachowaniem należytej staranności. Uprawnienie to przysługuje kupującemu także wtedy, gdy sprzedawca zwleka z wydaniem dyspozycji albo gdy przechowanie rzeczy połączone jest ze znacznymi kosztami lub też jest nadmiernie utrudnione. W tych ostatnich wypadkach kupujący jest uprawniony do odesłania sprzedawcy rzeczy na jego koszt i ryzyko (art. 567 § 1 i 2 k.c.).

Przepisy ows regulują szczegółowo warunki przesyłania zakupionego towaru przez sprzedawcę kupującemu (§ 13 i nast.), nie regulując jednak obowiązków kupującego — w razie odstąpienia od umowy — w sprawie odesłania rzeczy sprzedawcy (§ 52 ust. 5), wobec czego należy dojść do wniosku, że podane wyżej przepisy art. 567 § 1 i 2 k.c. mają zastosowanie powszechne.

²³ M. M a d e y: op. cit., s. 57.

²⁴ Orzeczenie GKA: PUG 1961, nr 1, poz. 136 oraz PUG 1960, nr 3, poz. 84.

Należy jeszcze rozważyć sytuację, kiedy kupujący złożył oświadczenie o odstąpieniu od umowy (art. 60 k.c.), a sprzedawca wyraża gotowość wymiany rzeczy na wolną od wad lub też usuwa niezwłocznie tę wadę. Powstaje pytanie, czy wówczas, tj. po oświadczeniu sprzedawcy, kupujący, który uprzednio złożył już oświadczenie o odstąpieniu od umowy, może uprawnienie swoje zrealizować. W doktrynie zarysowała się na ten temat rozbieżność poglądów²⁵.

2. Żądanie obniżenia ceny

Uprawnienie kupującego do żądania obniżenia ceny z powodu wady rzeczy zgodnie z art. 560 § 1 k.c. jest do jego całkowitej dyspozycji, jeżeli godzi się on przyjąć towar mający wady. Kupujący nie ma obowiązku zaproponować ceny obniżonej, w razie zaś braku uzgodnienia ceny ze sprzedawcą, kupujący może żądać ustalenia jej w drodze postępowania sądowego. Odmiennie kształtuje się sytuacja w obrocie społecznym, żądanie bowiem obniżenia ceny w razie dostarczenia rzeczy obciążonej wadami jest nie tylko prawem, ale również obowiązkiem kupującego. Według § 52 ust. 1 ows propozycja obniżenia ceny wychodzi od sprzedawcy, a kupujący może się na to zgodzić lub nie. W tym ostatnim wypadku kupujący może wyznaczyć sprzedawcy — niezależnie od tego, czy przedmiotem sprzedaży jest towar oznaczony co do tożsamości czy też co do gatunku — odpowiedni termin do wymiany wadliwego towaru na towar wolny od wad albo do usunięcia wad.

3. Wymiana rzeczy wadliwej na wolną od wad

Uprawnienie kupującego dostarczenia — zamiast rzeczy wadliwej — rzeczy wolnych od wad w obrocie powszechnym zostało ograniczone do rzeczy *in genere*, z tym uzupełnieniem, że kupującemu przysługuje jednocześnie prawo żądania naprawienia przez sprzedawcę poniesionej przez kupującego szkody wynikłej wskutek zwłoki w dostarczeniu (art. 561 § 1 k.c.). Zestawienie tych dwóch uprawnień wskazuje na to, że kupujący, zgłaszając żądanie dostarczenia rzeczy wolnych od wad, wyznacza jednocześnie termin, po upływie którego może wystąpić z roszczeniem o naprawienie szkody wynikłej ze zwłoki. W obrocie społecznym kupujący może po bezskutecznym upływie wyznaczonego sprzedawcy terminu do wymiany towaru zakupić towar na jego koszt (§ 52 ust. 2). Jednakże wyznaczenie terminu nie jest wymagane w wypadkach nagłych, np. gdy chodzi o towar szybko psujący się, jak również gdy strony umówiły się, że kupujący usunie wady na koszt sprzedawcy (§ 52 ust. 3). Przepisy o zakupie towaru przez kupującego na koszt sprzedawcy mają odpowiednie zastosowanie w razie zwłoki w dostarczeniu towaru (§ 52 ust. 4).

Z zestawienia przepisów kodeksu cywilnego i ows wynika, że w obrocie społecznym kupującemu pozostawiona została większa swoboda

²⁵ J. Skąpski (NP 1967, nr 11, s. 1408) reprezentuje pogląd, że oświadczenie o odstąpieniu od umowy pozbawione jest skutków prawnych, jeżeli oświadczenie sprzedawcy następuje jednocześnie lub w krótkim odstępie czasu. Inaczej S. Sołtyśński: Ochrona praw konsumenta, PIP 1971, nr 12, s. 89.

przy realizacji umowy sprzedaży niż w obrocie powszechnym, co jest związane z celem gospodarczym umów w obrocie społecznym.

4. Usunięcie wady rzeczy

Jeżeli przedmiotem sprzedaży jest rzecz określona co do tożsamości, a sprzedawca jest wytwórcą tej rzeczy, kupujący jest uprawniony do żądania usunięcia wady przez sprzedawcę i w tym celu wyznacza mu odpowiedni termin — pod rygorem odstąpienia od umowy po bezskutecznym upływie tego terminu (art. 561 § 2 k.c.). Z zestawienia art. 561 § 2 k.c. z art. 560 § 1 k.c. wynika, że uprawnienie kupującego do odstąpienia od umowy lub do żądania obniżenia ceny zostało ograniczone do wypadku określenia przez kupującego sprzedawcy odpowiedniego terminu do usunięcia wady. Sprzedawca może odmówić usunięcia wady, gdyby wymagało to nadmiernych kosztów (art. 561 § 2, zdanie drugie k.c.). Jednakże kupujący może wystąpić z pozwem o zobowiązanie sprzedawcy do usunięcia wady zarzucając, że odmowa sprzedawcy jest pozbawiona podstaw.

Żądanie przez kupującego w drodze sądowej usunięcia wady przez sprzedawcę jest pozbawione praktycznego znaczenia, ponieważ w interesie sprzedawcy nie leży dopuszczenie do odstąpienia od umowy, lecz usunięcie wady, co pozwala na dokonanie obrotu. Odmowa usunięcia wady (naprawy rzeczy) nastąpi wyjątkowo w razie jej nieopłacalności dla sprzedawcy. W doktrynie wypowiada się pogląd krytyczny w związku z nałożeniem na sprzedawcę obowiązku naprawy rzeczy²⁶.

Uprawnienie kupującego do żądania usunięcia wady jest w obrocie społecznym uregulowane w podobny sposób jak przy żądaniu kupującego wymiany rzeczy wadliwej na rzecz wolną od wady, o czym już była mowa wyżej. Jeżeli żądanie usunięcia wady towaru jest następstwem reklamacji złożonej kupującemu przez użytkownika, to sprzedawca w razie niewyznaczenia innego terminu obowiązany jest usunąć wadę w ciągu siedmiu dni od dnia otrzymania towaru do naprawy, a po bezskutecznym upływie tego terminu kupujący może wadę usunąć na koszt sprzedawcy (§ 52 ust. 1 i 2).

5. Roszczenia odszkodowawcze i kary umowne

W doktrynie i orzecznictwie zarysowała się wyraźna różnica poglądów między charakterem uprawnień z tytułu rękojmi oraz roszczeń odszkodowawczych w granicach interesu ujemnego (art. 566 § 1 zdanie drugie k.c.) z jednej strony a charakterem roszczeń odszkodowawczych na zasadach ogólnych w granicach interesu dodatniego z drugiej strony (art. 471 k.c.). Reprezentowany jest pogląd, że roszczenia odszkodowawcze, jakkolwiek oparte na innych podstawach (dwóch normach kolizyj-

²⁶ J. Skąpski: op. cit., s. 1422, 1423. Autor ten zajmuje stanowisko, że sądowe dochodzenia usunięcia wady, nawet w razie uzyskania pozytywnego orzeczenia przez kupującego, powodowałyby powstanie wielu komplikacji, zwłaszcza w toku postępowania egzekucyjnego. Normalnie bowiem usunięcie wady mogłoby nastąpić tylko w drodze wykonania zastępczego. Znacznie łatwiej można dojść do podobnego rezultatu przez obniżenie ceny i pokrycie kosztów usunięcia wady — z kwoty uzyskanej dzięki zmniejszeniu ceny.

nych) niż odpowiedzialność z tytułu rękojmi, wchodzą jednak w zakres rękojmi, oraz pogląd wręcz przeciwny, że roszczenia odszkodowawcze na zasadach ogólnych uzupełniają odpowiedzialność z tytułu rękojmi i wzmacniają w ten sposób sytuację prawną kupującego wobec sprzedawcy. Roszczenia odszkodowawcze bowiem są oparte na odmiennej — od uprawnień z tytułu rękojmi — hipotezie normy prawnej, chociaż zmierzają do tego samego celu, mianowicie lepszego zabezpieczenia interesów kupującego wobec sprzedawcy w razie nabycia rzeczy obciążonej wadą, dając jednocześnie kupującemu — oprócz szczególnych uprawnień przysługujących mu pod warunkiem zachowania aktów staranności (poza nielicznymi wyjątkami — art. 558 § 2, art. 564 k.c.) — także roszczenia odszkodowawcze, mające niezależny od rękojmi byt prawny w postaci odrębnej normy prawnej²⁷. Jedną z przesłanek uzasadniających twierdzenie, że odszkodowanie na zasadach ogólnych zostało już objęte roszczeniem z tytułu rękojmi, jest twierdzenie, że utrata roszczeń w granicach interesu ujemnego w razie utraty uprawnień z tytułu rękojmi — z zachowaniem roszczeń w granicach interesu dodatniego, co następuje w razie niezachowania aktów staranności przez kupującego lub upływu terminu przedawnienia — byłoby paradoksem²⁸.

Wydaje się jednak, że sytuacja taka tylko pozornie jest paradoksalna, w rzeczywistości bowiem zachodzi zasadnicza różnica w rozłożeniu ciężaru dowodu: mianowicie w razie dochodzenia roszczeń na zasadach ogólnej odpowiedzialności kontraktowej kupujący jest obowiązany udowodnić fakt poniesienia przez niego szkody, jej wysokość, a także związek przyczynowy zachodzący między szkodą a dostarczeniem przez sprzedawcę rzeczy z wadami. Kupujący, dochodząc swego roszczenia w granicach interesu dodatniego, ponosi ciężar odparcia zarzutów ze strony sprzedawcy, a ponadto po utracie uprawnień z tytułu rękojmi kupujący poniesie również wszelkie negatywne skutki nabycia rzeczy z wadami.

W tej sytuacji należy dojść do wniosku, że względy słuszności i względ na społeczno-gospodarcze przeznaczenie prawa (art. 5 k.c.) przemawiają za tym, aby pomimo utraty uprawnień z tytułu rękojmi przez kupującego sprzedawca poniósł skutki finansowe związane z pokryciem wyrządzonej kupującemu szkody z powodu nienależytego wykonania zobowiązania, oraz że tego rodzaju konsekwencje nie stanowią obciążenia sprzedawcy „ponad potrzebę”²⁹.

Orzecznictwo sądowe i arbitrażowe, wykazujące w tym zakresie rozbieżności, zajęło ostatecznie stanowisko, że niezależnie od uprawnień z tytułu rękojmi kupujący jest uprawniony do dochodzenia odszkodowania na zasadach ogólnych, i to nawet w wypadku utraty uprawnień z tytułu rękojmi³⁰. Należy tu wyjaśnić, że roszczenia odszkodowawcze w

²⁷ A. Ohanowicz (Zbieg norm w polskim prawie cywilnym, PWN 1963, s. 86) stwierdza, że „(...) odpowiedzialność z tytułu rękojmi (...) chroni tylko przed bezpośrednimi skutkami wady (...)”.

²⁸ J. Mayzel: Terminy prekluzji roszczenia z art. 331 § 2 k.z., PUG 1964, nr 3.

²⁹ Określenie „ponad potrzebę” zawarte jest w uzasadnieniu do art. 331 k.z. (Longchamps de Berier: op. cit.).

³⁰ Orzeczenie GKA z dnia 13.XII.1968 r. BO-5552/68 (OSPİKA 1969, nr 7—8, poz. 144) zawiera m. in. następujący ustęp: „Roszczenia odszkodowawcze, o których mowa w art. 566 § 1 k.c., nie są uprawnieniami z tytułu rękojmi, nie podlegają reżymowi rękojmi”. Uchwała SN z dnia 7.VIII.1969 r. III CZP 120/68 (OSNCP 1970, nr 12, poz. 218) stwierdza: „Utrata upraw-

granicach interesu ujemnego w rozumieniu art. 566 § 1 k.c. zostały określone w szczególności, a więc przykładowo, a nie wyczerpująco, jako roszczenia o naprawienie szkody poniesionej wskutek zawarcia umowy, której kupujący nie zawarłby, gdyby wiedział o istnieniu wady; chodzi tu o koszty odebrania, przewozu, przechowania i ubezpieczenia rzeczy oraz o zwrot dokonanych nakładów w takim zakresie, w jakim nie odniósł z nich korzyści. Sprzedawca nie może tym roszczeniem przeciwstawić zarzutu, że szkoda wynika wskutek okoliczności, za które nie odpowiada, oraz że nie znajduje się ona w związku przyczynowym z zawartą umową — nie ma więc w tym zakresie prawa egzoneracji. Poza tym sprzedawca może zgłosić zarzuty odnoszące się do wysokości roszczenia kupującego.

Uprzywilejowana sytuacja procesowa kupującego w zakresie tzw. ujemnego interesu uzależniona jest ściśle od wykorzystania przez kupującego jednego z uprawnień z tytułu rękojmi. Natomiast roszczenia odszkodowawcze w granicach tzw. interesu dodatniego, a więc przysługujące każdemu wierzycielowi wobec dłużnika z innych umów za szkodę związaną z niewykonaniem lub nienależytym wykonaniem zobowiązania (art. 471 k.c.), przysługują kupującemu, chociażby nie wykorzystał żadnego z uprawnień z tytułu rękojmi; wówczas sprzedawca ma pełne prawo egzoneracji, może zgłosić zarzuty, że szkoda była następstwem okoliczności, za które nie odpowiada, jak również zarzut braku związku przyczynowego między wadą rzeczy a poniesioną szkodą oraz wszelkie zarzuty dotyczące wysokości szkody.

Koncepcja utraty roszczeń odszkodowawczych na zasadach ogólnych w razie niewykorzystania uprawnień z tytułu rękojmi prowadzi do wniosku niezgodnego z celem rękojmi. Kupujący bowiem, który nabył rzecz z wadą fizyczną, byłby w gorszej sytuacji niż wierzyciel z innych umów, gdy tymczasem celem rękojmi jest wzmocnienie sytuacji prawnej kupującego przez oddanie do jego dyspozycji dwóch norm kolizyjnych: z tytułu rękojmi za wady oraz z tytułu prawa do zgłoszenia roszczeń odszkodowawczych na zasadach ogólnych, które służą do zabezpieczenia jego interesu, a nie do jego osłabienia. Należy przy tym stwierdzić na podstawie praktyki, że kupujący częstokroć nie wykorzystuje swych uprawnień z tytułu rękojmi, zwłaszcza gdy w grę wchodzi rzecz określone co do tożsamości i sprzedawca nie jest wytwórcą rzeczy, w obrocie zaś brak jest danego rodzaju rzeczy będących przedmiotem kupna, albowiem w dalszym ciągu rynek jest rynkiem sprzedawcy. W tego rodzaju sytuacjach kupujący ma interes w zatrzymaniu rzeczy wadliwej i w żądaniu od sprzedawcy odszkodowania.

Odrębnym zagadnieniem jest roszczenie z tytułu kar umownych, które nie mieści się w pojęciu ani ujemnego, ani dodatniego interesu. Kary umowne w obrocie powszechnym mają swoje źródło w umowie, przysługują niezależnie od poniesionej szkody i wyłączają dochodzenie szkód

nień z tytułu rękojmi na skutek upływu terminów przewidzianych w art. 563 i 568 k.c. nie powoduje utraty roszczeń odszkodowawczych, o których mowa w art. 566 § 1 zdanie pierwsze k.c." Wreszcie w uchwale SN z dnia 30.I.1970 r. III CZP 192/69 (OSPİKA 1971, nr 2, poz. 31) znajduje się następujące zdanie: „Inwestor, który utracił roszczenie z tytułu rękojmi za wady, może dochodzić od wykonawcy roszczeń odszkodowawczych opartych na zasadach ogólnych (art. 471 i nast. k.c.)”.

na zasadach ogólnych w braku odmiennego zastrzeżenia umownego (art. 484 § 1 k.c.). Natomiast w obrocie uspołecznionym kary stanowią obligatoryjny warunek wszelkich umów dotyczących obrotu towarowego i poza wyjątkami przewidzianymi w ows są wyłączone spod dyspozycji stron, pełniąc funkcję stymulacyjno-kompensacyjną (§ 63 ust. 1 ows). Kary umowne, jak wiadomo, nie wyłączają dochodzenia roszczeń odszkodowawczych na zasadach ogólnych w wypadku, gdy kwota należna z tytułu kar nie pokrywa poniesionej szkody albo gdy dotyczy zdarzeń nie objętych karą (§ 63 ust. 2 ows). Strona zobowiązana do świadczenia nie może roszczeniu z tytułu kary umownej przeciwstawić zarzutu, że szkoda nie nastąpiła lub że jest mniejsza od należnej kwoty kary. Natomiast prawo miarkowania należności z tytułu kar przysługuje komisjom arbitrażowym.

Z powyższych względów roszczenia z tytułu kar nie mogą być zaliczone do roszczeń odszkodowawczych *strictissime sensu* i dlatego roszczenia te nie łączą się z uprawnieniami z tytułu rękojmi, jakkolwiek i jedne, i drugie mogą przysługiwać z tej samej przyczyny, mianowicie wskutek dostarczenia rzeczy z wadami.

Dochodzenie roszczeń z tytułu kar umownych nie wymaga zachowania aktów staranności niezbędnych do zachowania uprawnień z tytułu rękojmi, a tylko udowodnienia, że towar został dostarczony z wadami, oraz zgłoszenia reklamacji w terminach przewidzianych w ows, co zostało już omówione wyżej.

JANUSZ PRUSZYŃSKI

Przyczynienie się poszkodowanego do wyrządzenia szkody (art. 362 k.c.)

Autor omawia zagadnienia wyłaniające się przy stosowaniu art. 362 k.c. (obniżenie odszkodowania w razie przyczynienia się poszkodowanego do wyrządzenia szkody) oraz podaje próby rozwiązań w literaturze i orzecznictwie.

Jeżeli poszkodowany przyczynił się do powstania lub zwiększenia szkody, obowiązek jej naprawienia ulega odpowiedniemu zmniejszeniu stosownie do okoliczności, a zwłaszcza stosownie do stopnia winy obu stron.

Przepis ten powoływany jest w procesach często. Życie codzienne wieku XX stało się bardzo skomplikowane i przesycone techniką, stąd też liczne zdarzenia powodujące szkody wynikają z działań kilku osób, w tym także samego poszkodowanego. Niemal każdy mieszkaniec naszego kraju